

THERMODYNAMICS AND MASS SELECTION CRITERIONS OF LOW BYPASS TURBINE ENGINE PARAMETERS FOR MULTI-PURPOSE AIRCRAFT

Piotr Wygonik

Rzeszów University of Technology
Department of Airplane and Aircraft Engines
Pola W. Street 2, 35-959 Rzeszów, Poland
tel.: +48 17 8651241
e-mail: piowyg@prz.edu.pl

Abstract

Parameters of the turbofan engine comparative cycle (turbine inlet temperature, compression of compressors), by-pass ratio, fan compressor, (or low pressure compressor) are the most important engine parameters which determine their characteristics and construction. In order to fulfill the task there is a necessity for searching the optimum parameters for the system. The most important equation that binds airplane and engine characteristics is mass balance equation. The sum of engine mass and fuel mass was called total engine-fuel mass. In the paper specific total engine mass index was introduced (γ_s). This index is equal to total engine-fuel mass divided by thrust in design point. Impact of the choice of the design point on the total mass index of the engine and the fuel used up was presented for different airplane mission. The next problem is to find those thermodynamics parameters (compression ratio, turbine inlet total temperature, bypass ratio) which give minimum of total mass of engine and consumed fuel for different airplane missions. A very important parameter that plays the part in fuel consumption is airplane flight time. The most important conclusion is that the best thermodynamics parameters from minimum mass criterion are less than for minimum specific fuel consumption.

Keywords: multi-purpose aircraft, turbine engines, airframe and engine integration, thermal cycle

TERMODYNAMICZNE I MASOWE KRYTERIA DOBORU PARAMETRÓW DWUPRZEPLYWOWEGO SILNIKA ODRZUTOWEGO DO SAMOLOTU WIELOZADANIOWEGO

Streszczenie

Parametry obiegu porównawczego dwuprzepływowego turbinowego silnika odrzutowego determinują jego charakterystyki i schemat konstrukcyjny. W pracy przedstawiono problem poszukiwania optymalnych wartości parametrów termogazodynamicznych obiegu porównawczego silnika turbinowego. Do tych parametrów zaliczono: spręż całkowity sprężarki, temperaturę przed turbiną, stopień podziału strumieni. Przedstawiono wpływ wybranych warunków lotu, sprężu sprężarki i temperatury przed turbiną na zmianę ciągu jednostkowego i jednostkowego zużycia paliwa. Jako kryterium optymalizacji wybrano sumaryczną masę silnika i paliwa, wymaganą do wykonania zadania lotniczego. Wykorzystano, zbudowany na potrzeby innych prac, model silnika, który jest funkcją parametrów termogazodynamicznych. Wyprowadzono zależności pozwalające na optymalizację jednostkowej masy sumarycznej (jako kryterium bezwymiarowego). Przeprowadzono szereg obliczeń, których wyniki przedstawiono na wykresach. Wykazano, że na podstawie wybranego kryterium optymalizacji, jakim jest sumaryczna masa silnika i paliwa, można wyznaczyć wartości sprężu sprężarki, dla których wskazane kryteria oceny masy osiągają swoje minimum.

Słowa kluczowe: samolot wielozadaniowy, silnik turbinowy, integracja samolotu i zespołu napędowego, obieg cieplny

1. Wstęp

W prezentowanej pracy przedstawiono zadanie wyznaczenia optymalnych parametrów termogazodynamicznych silnika dwuprzepływowego, stanowiącego napęd samolotu

wielozadaniowego, w celu minimalizacji masy zespołu napędowego i masy paliwa wymaganej do wykonania określonego zadania lotniczego.

Masowe kryteria optymalizacji wynikają z równania bilansu mas samolotu w postaci:

$$M_0 = M_p + M_u + M_{ZN} + M_{pal}, \quad (1)$$

gdzie:

M_0 - masa startowa samolotu,

M_p - masa płatowca z uwzględnieniem masy załogi, awioniki, instalacji pokładowych itp.,

M_u - masa ładunku (np. uzbrojenia),

M_{ZN} - masa zespołu napędowego (silniki, agregaty pomocnicze, konstrukcja zabudowy),

M_{pal} - masa paliwa.

Dzieląc prawą stronę równania (1) przez masę startową M_0 , otrzymuje się równanie masy samolotu w postaci bezwymiarowej:

$$1 = \bar{M}_p + \bar{M}_u + \bar{M}_{ZN} + \bar{M}_{pal}. \quad (2)$$

Suma mas względnych paliwa i zespołu napędowego stanowi dla samolotów wielozadaniowych ponad 30% masy startowej. Oznacza to, że doskonałość silnika wpływa na efektywność samolotu (mierzoną zasięgiem, czasem wykonania zadania, udźwigiem). Wprowadzając pojęcie sumarycznej masy zespołu napędowego i paliwa w postaci:

$$\bar{M}_\Sigma = \bar{M}_{ZN} + \bar{M}_{pal}, \quad (3)$$

i podstawiając (3) do (2), równanie bilansu mas samolotu przyjmuje postać:

$$1 = \bar{M}_p + \bar{M}_u + \bar{M}_\Sigma. \quad (4)$$

2. Model zużycia paliwa

Zakłada się, dla uproszczenia rozważań, że samolot zużyje cały zapas paliwa na wykonanie przelotu z określonym ciągiem, na zakresie maksymalnym w czasie t_p . Lot odbywa się na wysokości h , z prędkością względną wyrażoną liczbą Macha - Ma .

Masę zużytego w czasie lotu paliwa wyznacza się z zależności:

$$M_{pal} = \dot{m}_{pal_p} t_p, \quad (5)$$

gdzie:

$\dot{m}_{pal_p}$ - masowe natężenie przepływu paliwa w silniku (silnikach).

Jednostkowe zużycie paliwa zdefiniowane jest:

$$c_{jp} = \frac{\dot{m}_{pal_p}}{K_p}, \quad (6)$$

gdzie:

K_p - ciąg maksymalny w zadanych warunkach lotu.

Wyznaczając z (6) $\dot{m}_{pal_p}$ i podstawiając do (5), wzór na masę zużytego paliwa przyjmuje postać:

$$M_{pal} = c_{jp} K_p t_p. \quad (7)$$

3. Masowy model silnika

Masę silnika wyznacza się ze wzoru:

$$M_{sil} = (M_{WC} + M_{NC} + M_M + M_D) K_R K_N, \quad (8)$$

gdzie:

K_R - współczynnik, uwzględniający wpływ trwałości silnika na jego masę. Przyjmuje się, dla współcześnie eksploatowanych silników, wartość tego parametru z zakresu 1-1,07,

K_N - współczynnik uwzględniający wpływ technologii i zastosowanych materiałów na masę silnika, jego wartość przyjmować można z przedziału 0,98-2.

Masa zespołu wysokiego ciśnienia (z komorą spalania):

$$M_{WC} = B \dot{m}_0^{m_1} \left(\pi_{SWC}^{*0.286} - 1 \right)^{m_2} K_T. \quad (9a)$$

Masa zespołu niskiego ciśnienia:

$$M_{NC} = C (\alpha \dot{m}_0)^{m_3} \left(\pi_W^{*0.286} - 1 \right)^{m_4}. \quad (9b)$$

Masa mieszalnika:

$$M_M = 2,32 \dot{m}_0^{m_5}. \quad (9c)$$

Masa dopalacza:

$$M_D = 2,9 \dot{m}_0, \quad (9d)$$

gdzie:

$\dot{m}_0$ - masowe natężenie przepływu powietrza, na wlocie do silnika w warunkach startowych,
 $K_T = 1 + 2 \cdot 10^{-4} (T_{3o}^* - 1200)$ - współczynnik, uwzględniający wpływ układu chłodzenia turbin,
 B, C, m - stałe, zależne od geometrii silnika.

4. Wyznaczanie sumarycznej masy zespołu napędowego i paliwa

Podstawiając (7) do (3), wzór na sumaryczną masę zespołu napędowego i paliwa przyjmie postać:

$$M_\Sigma = M_{ZN} + c_{jp} t_p K_p, \quad (10)$$

gdzie:

$$M_{ZN} = i_{sil} K_{ZN} M_{sil}, \quad (10a)$$

i_{sil} - liczba silników na samolocie,

K_{ZN} - współczynnik, uwzględniający ile razy masa silnika zabudowanego na płatowcu jest większa od masy „suchego”, niezabudowanego silnika.

Równanie (10) przekształca się do postaci:

$$M_{\Sigma} = K_p \left(\frac{M_{ZN}}{K_p} + c_{jp} t_p \right). \quad (11)$$

Jednym z podstawowych parametrów, charakteryzujących silnik, jest tzw. masa jednostkowa:

$$\gamma_{sil} = \frac{M_{sil}}{K_{H=0}}, \quad (12)$$

gdzie:

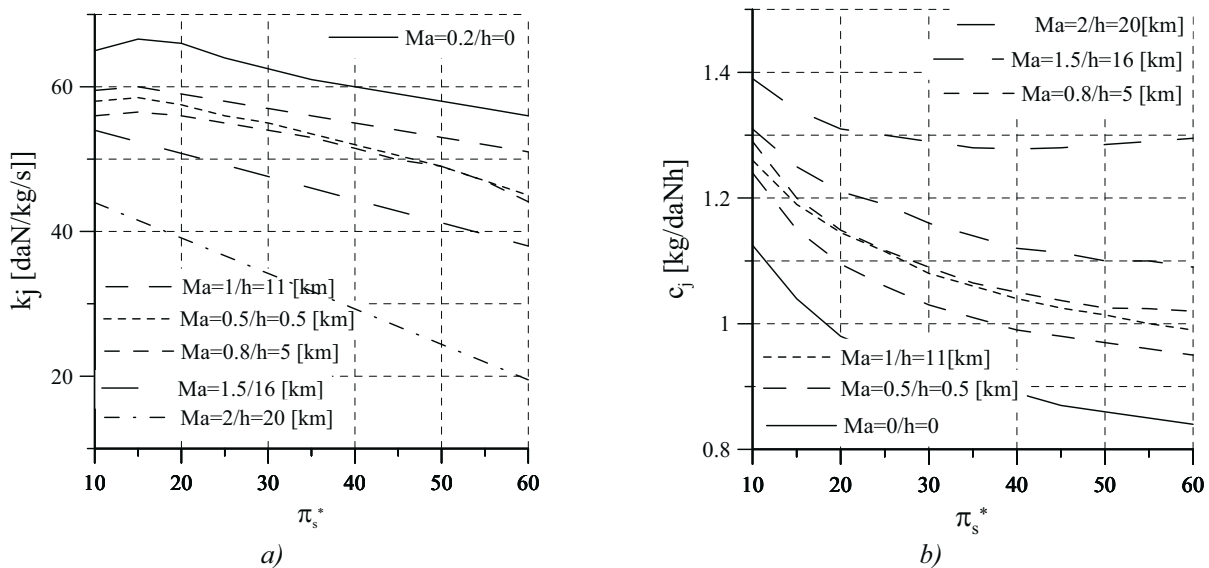
$K_{H=0}$ - ciąż w warunkach startowych.

Przez analogię do (12) wprowadza się jednostkową sumaryczną masę zespołu napędowego i paliwa w postaci:

$$\gamma_{\Sigma} = \left(\gamma_{sil} \frac{K_{H=0}}{K_p} + c_{jp} t_p \right). \quad (13)$$

5. Model silnika

Model silnika zbudowano w oparciu o metodykę przedstawioną w [6, 7, 8]. Przeprowadzono obliczenia zależności k_j, c_j w funkcji (π_s^*, T_3^*, α) w celu znalezienia wartości ekstremów funkcji. Wyniki obliczeń przedstawiono na Rys. 1. Charakterystyczne jest, występowanie ekstremalnych wartości k_j , przy stosunkowo niewielkich wartościach sprężu całkowitego sprężarki π_s^* .

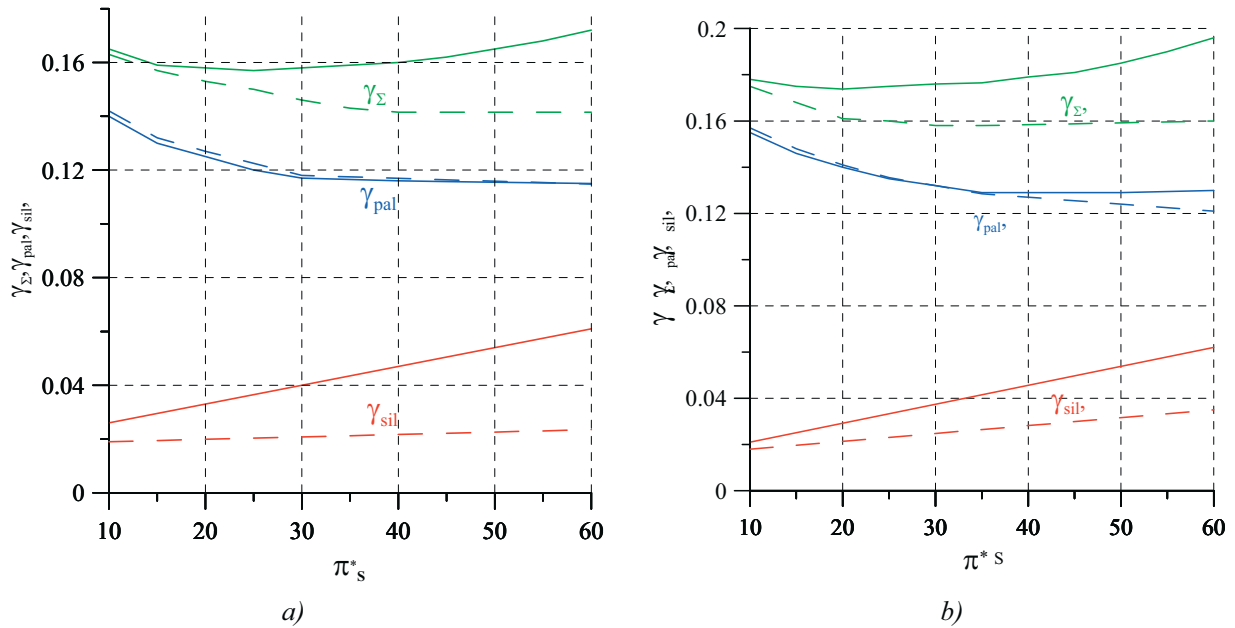

Rys. 1. Zależność a) ciągu jednostkowego k_j b) jednostkowego zużycia paliwa c_j , w funkcji π_s^* , dla $T_3^* = 1500$ [K], i $\alpha = 0,4$ dla różnych warunków lotu

Fig. 1. Compression ratio π_s^* influence on a) specific thrust, b) specific fuel consumption, for different flight conditions, $T_3^* = 1500$ [K], $\alpha = 0,4$

6. Wyniki obliczeń

W pierwszej kolejności, przeprowadzono obliczenia wpływu sprężu całkowitego sprężarki π_s^* i temperatury przed turbiną T_3^* na przebieg γ_{Σ} , dla różnych warunków lotu, przy zachowaniu stałej wartości $\alpha = 0,4$.

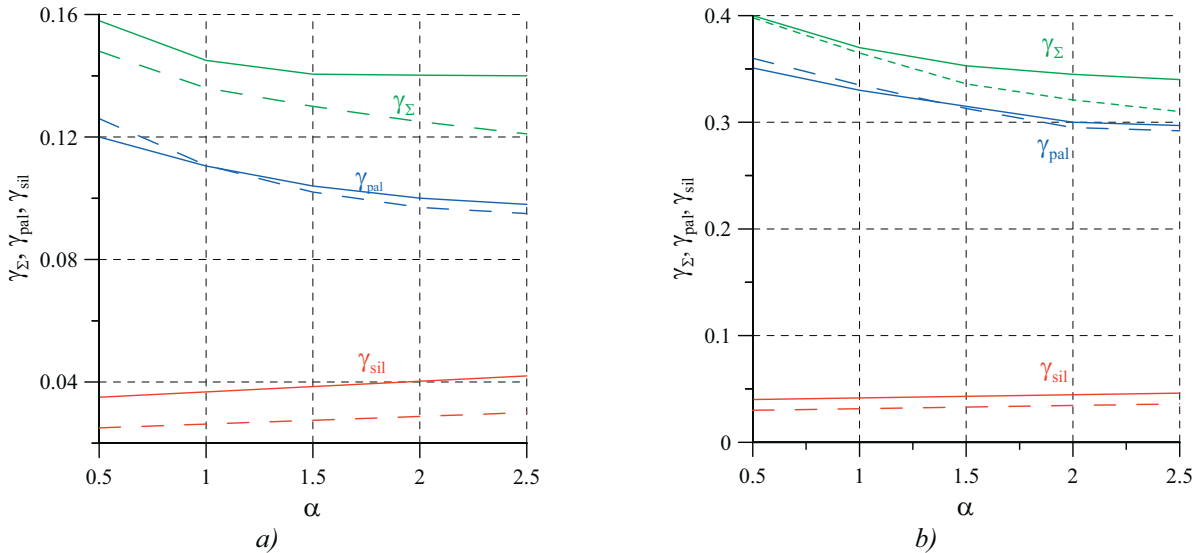
Rys. 2. Zależność γ_{Σ} , γ_{sil} , γ_{pal} jako funkcji π_s^* dla dwóch wartości temperatury $T_3^* = 1500[K]$ (linia ciągła) i $T_3^* = 1800[K]$ (linia przerywana), $\alpha = 0,4$, $h = 500 [m]$ dla a) lotu poddźwiękowego $Ma = 0,8$ i b) lotu nadźwiękowego $Ma = 1,2$; czas lotu $t_p = 1[h]$

Fig. 2. Compression ratio π_s^* influence on specific mass γ_{Σ} , γ_{sil} , γ_{pal} for $h = 500[m]$ and a) subsonic flight - $Ma = 0,8$, b) supersonic flight - $Ma = 1,2$, for two TIT $T_3^* = 1500[K]$ (solid lines), $T_3^* = 1800[K]$ (dashed lines)

Przyjęto, że punkt obliczeniowy odpowiada warunkom startowym (ciąg obliczeniowy jest równy startowemu). Wyniki przedstawiono na Rys. 2. Wraz ze wzrostem π_s^* spada γ_{pal} (bo zmniejsza się c_j). Wynika to z większego wpływu członu γ_{pal} w równaniu (13) w stosunku do γ_{sil} (mimo, że ten ostatni rośnie wraz ze wzrostem sprężu). Dla dużych wartości temperatury T_3^* nie stwierdza się istnienia (w przyjętym zakresie zmian sprężu) występowania minimum γ_{Σ} . Faktycznie to minimum występuje blisko wartości π_{Sek}^* . Obserwuje się natomiast wyraźne minimum γ_{Σ} dla mniejszych wartości T_3^* (w przykładzie $1500[K]$) i sprężu rzędu $\pi_s^* \approx 20$. Im większa prędkość lotu tym minimalna wartość funkcji γ_{Σ} co do wartości bezwzględnej jest mniejsza. Natomiast spręż π_{Sopt}^* dla γ_{Σ} w całym zakresie zmian sprężu jest wyższy niż dla π_{Sopt}^* ze względu na maksimum k_j .

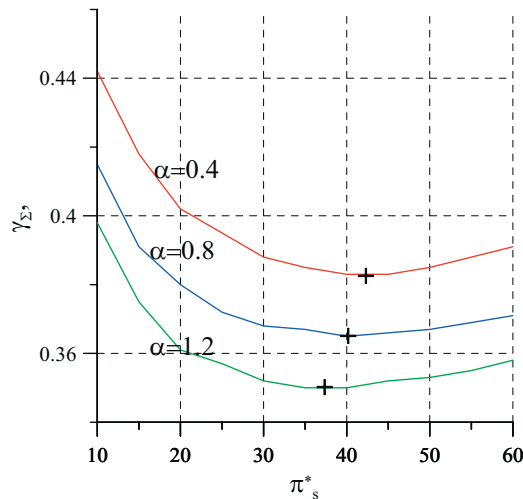
Ważnym parametrem decydującym o przebiegu charakterystyk zewnętrznych silnika jest stopień podziału strumieni α . Zbadano jak α i T_3^* wpływa na parametr γ_{Σ} , przy założeniu stałej wartości sprężu sprężarki π_s^* . Wyniki obliczeń przedstawiono na Rys. 3. Przyjęty do obliczeń zakres zmian $\alpha = 0,4 \dots 2,5$, został wybrany ze względu na wartości, jakie przyjmuje α w silnikach współczesnych samolotów wielozadaniowych. Wraz ze wzrostem α następuje spadek wartości γ_{Σ} , ale wyraźnego minimum funkcji nie obserwuje się. Przeprowadzono również obliczenia, mające na celu wyznaczenie wpływu zmiany π_s^* i α na przebieg γ_{Σ} . Wyniki obliczeń przedstawiono na Rys. 4.

Im większy jest α tym dla mniejszej wartości π_s^* funkcja γ_{Σ} osiąga swoje minimum. Na Rys. 5 przedstawiono wyniki obliczeń $\gamma_{\Sigma} = f(\pi_s^*)$ dla różnych czasów i warunków lotu.

Rys. 3. Zależność $\gamma_{\Sigma}, \gamma_{sil}, \gamma_{pal}$ w funkcji stopnia podziału strumieni α , dla dwóch wartości temperatury $T_3^* = 1500[K]$ (linia ciągła) i $T_3^* = 1800[K]$ (linia przerywana), dla lotu poddźwiękowego ($Ma=0,8, h=500[m]$), i czasu lotu a) $t_p=1[h]$ i b) czasu lotu $t_p=3[h]$, $\pi_s^* = 25$

Fig. 3. Bypass ratio α influence on specific mass $\gamma_{\Sigma}, \gamma_{sil}, \gamma_{pal}$ for subsonic flight ($Ma=0,8, h=500[m]$, two TIT $T_3^* = 1500[K]$ (solid lines), $T_3^* = 1800[K]$ (dashed lines) and flight time a) $t_p=1[h]$ and b) $t_p=3[h]$

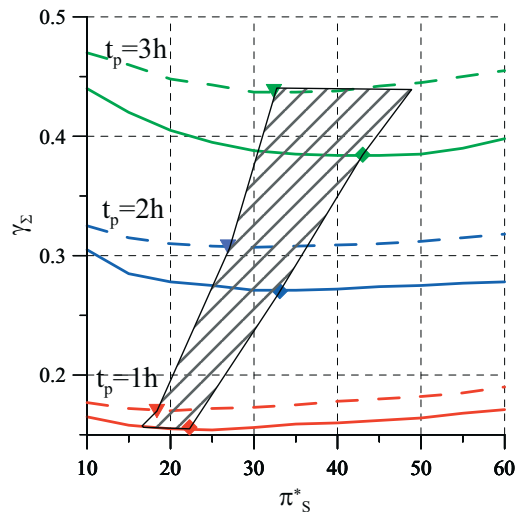

Rys. 4. Zależność γ_{Σ} jako funkcji stopnia podziału strumieni α i sprężu π_s^* dla $T_3^* = 1500[K]$ w warunkach lotu poddźwiękowego ($Ma=0,8, h=500[m]$), czasu lotu $t_p=3[h]$. Krzyżykami oznaczono miejsca położenia minimalnych wartości funkcji γ_{Σ}

Fig. 4. Compression π_s^* and bypass ratio α influence on γ_{Σ} for subsonic flight ($Ma=0,8, h=500 m$), flight time $t_p=3[h]$. Crosses are for minimum γ_{Σ}

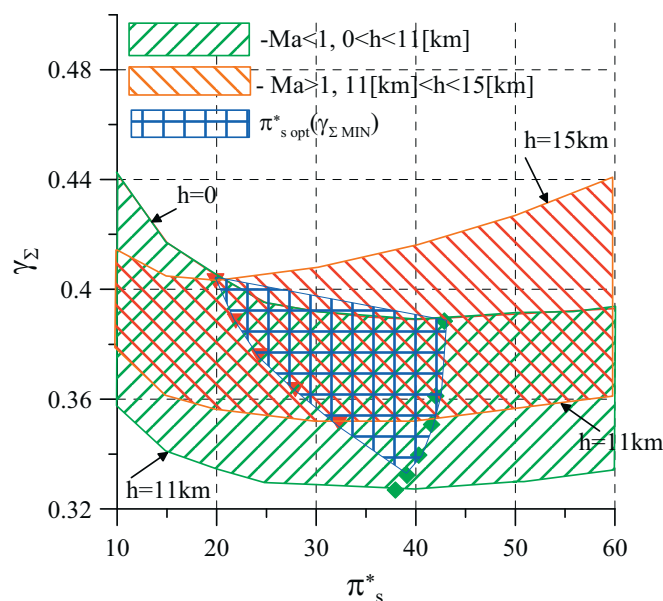
Na podstawie wykresów przedstawionych na Rys. 5, stwierdza się występowanie minimum γ_{Σ} , dla określonych wartości π_{Sopt}^* . Wartości π_{Sopt}^* ($\gamma_{\Sigma MIN}$) w locie naddźwiękowym są mniejsze niż w trakcie lotu z prędkościami poddźwiękowymi. Wynika to z faktu, że w locie naddźwiękowym część pracy sprężania realizowana jest we wlocie. Stąd spręż całkowity silnika jest większy, ale spręż sprężarki zmniejsza się. Minima funkcji $\gamma_{\Sigma MIN}$ dla lotu poddźwiękowego zaznaczono na Rys. 6 rombami, a trójkątami - dla lotu naddźwiękowego. Obszar zakreskowany przedstawia zakres zmian sprężu optymalnego sprężarki dla lotu poddźwiękowego i naddźwiękowego dla różnych długości lotu. Im dłuższy czas lotu na danym zakresie tym

zakres możliwych do wyboru wartości sprężu optymalnego sprężarki jest większy. Dla samolotów realizujących krótkotrwałe zadania zarówno na zakresach poddźwiękowych jak i naddźwiękowych, zalecane jest budowanie sprężarek o stosunkowo niewielkich wartościach spręży, rzędu $\pi_s^* = 20...25$. Misje, które wykonują samoloty wielozadaniowe można w dużym uproszczeniu podzielić na loty naddźwiękowe na dużych wysokościach, loty poddźwiękowe na małych wysokościach. Dla takich misji przeprowadzono obliczenia γ_Σ , a ich wyniki przedstawiono w postaci wykresów na Rys. 7.

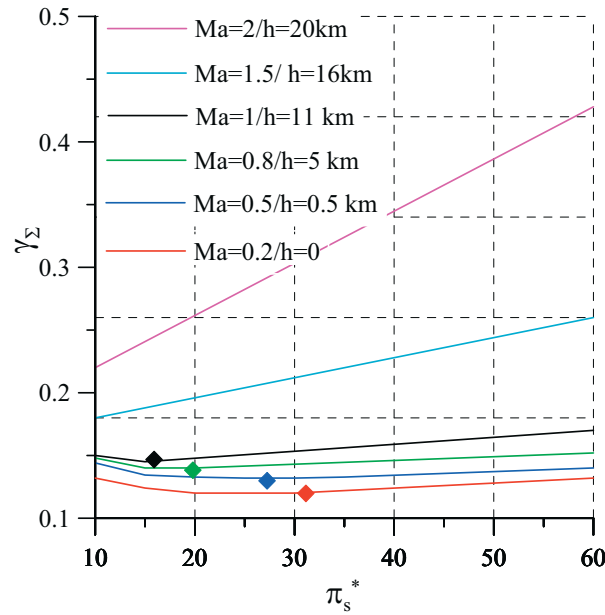
Rys. 5. Zależność γ_Σ od sprężu π_s^* dla lotu: poddźwiękowego $Ma=0.8$, $h=500[m]$ – linia ciągła, naddźwiękowego $Ma=1.2$, $h=500[m]$ - linia przerywana i różnych czasów lotu $t_p=1h$ (kolor czerwony), $t_p=2h$ (niebieski), $t_p=3h$ (zielony)

Fig. 5. Compression ratio influence on γ_Σ for a) subsonic flight ($Ma=0.8$, $h=500[m]$)(solid lines) and b) for supersonic flight $Ma=1.2$, $h=500[m]$ (dashed lines) and for flight times $t_p=1h$ (red lines), $t_p=2h$ (blue lines), $t_p=3h$ (green lines), $T_3^* = 1500[K]$

Rys. 6. Zależność γ_Σ jako funkcji sprężu π_s^* dla $T_3^* = 1500[K]$ i a) lotu poddźwiękowego $Ma=0.8$, na wysokościach $h \leq 11000[m]$, i b) lotu naddźwiękowego $Ma=1.2$, na wysokościach $h \geq 11000 [m]$, czas lotu $t_p=3[h]$

Fig. 6. Compression ratio π_s^* influence on γ_Σ for a) subsonic flight ($Ma=0.8$, $h \leq 11000[m]$), b) supersonic flight ($Ma=1.2$, $h \geq 11000 [m]$); flight time $t_p=3[h]$

Rys. 7. Zależność γ_Σ jako funkcji sprężu π_s^* dla $T_3^* = 1500[K]$ i wybranych warunków lotu, $t_p = 1[h]$
 Fig. 7. Compression ratio π_s^* influence on γ_Σ for different flight conditions; $T_3^* = 1500[K]$, $t_p = 1[h]$

8. Wnioski

Ze wzrostem π_s^* , w zakresie wartości, które są fizycznie i konstrukcyjnie uzasadnione, jednostkowe zużycie paliwa c_j zmniejsza się a masa jednostkowa silnika γ_{sil} wzrasta. Najbardziej znaczący wpływ na wartość γ_Σ ma człon „paliwowy” równania (14) tj. γ_{pal} . Odmienne charakter przebiegu funkcji γ_{pal} i γ_{sil} powoduje występowanie minimum funkcji γ_Σ wraz ze wzrostem π_s^* . Należy zauważyć, że optymalna wartość sprężu sprężarki π_{Sopt}^* ze względu na minimum γ_Σ jest znacznie mniejsza niż π_{Sek}^* (ze względu na minimum c_j). Wpływa na to masa silnika. Jeżeli wartość γ_{pal} rośnie, (bo rośnie c_{jp} albo t_p) to wzrasta π_{Sopt}^* ze względu na minimum γ_Σ . I odwrotnie, wzrost γ_{sil} (poprzez wzrost wartości parametrów termogazodynamicznych) prowadzi do obniżenia π_{Sopt}^* ze względu na minimum γ_Σ . Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że krzywe $\gamma_\Sigma = f(\pi_s^*, T_3^*, \alpha, Ma, h)$, mają stosunkowo płaski przebieg. Dlatego, nieznaczna zmiana γ_Σ od wartości minimalnej, np. o 1% powoduje stosunkowo dużą zmianę π_s^* w stosunku do wartości π_{Sopt}^* (nawet 20-30%). Wskaźnik masy γ_Σ również zależy od wartości stopnia podziału strumieni α . Minimum funkcji $\gamma_\Sigma = f(\alpha)$ występuje przy optymalnej wartości α_{opt} . Jednakże wartość ta przewyższa wartości występujące we współczesnych silnikach dwuprzepływowych, stanowiących napęd samolotów wielozadaniowych. Podsumowując należy stwierdzić, że minimalną wartość funkcji γ_Σ otrzymuje się poprzez właściwy dobór przede wszystkim sprężu π_s^* . Ze względu na charakter przebiegu funkcji $\gamma_\Sigma = f(\pi_s^*, T_3^*, \alpha, Ma, H)$ istnieje szeroki zakres możliwych do wyboru wartości π_s^* . Stosowanie funkcji γ_Σ jako kryterium wyboru parametrów termogazodynamicznych i „punktu obliczeniowego” dla silnika, rozszerza możliwości optymalizacji silnika.

Literatura

- [1] Dzierżanowski, P., i in. *Turbinowe silniki odrzutowe, Seria Napędy Lotnicze*, WKiŁ, Warszawa 1993.
- [2] Guha, A., *Optimisation and design of aero gas turbine engine*, Aeronautical Journal, Vol.105, No. 1049, July 2001.
- [3] Herteman, J. P., Goutines, M., *Design principles and methods for military turbojet engines RTO-MP, AC/323(AVT)TP/9*, February 1999.
- [4] Kurzke, J., *Gas turbine cycle design methodology a comparison of parameter variation with numerical optimization*, Trans.ASME, Journal of Engineering for Gas Turbine and Power, Vol.121, January 1999.
- [5] Maslov, W. G., *Tieorija wybora optymalnych paramietrov pri projektirowani awiacionnych GTD*, Masinostroenie, Moskwa 1981.
- [6] Muszyński, M., Orkisz, M., *Modelowanie turbinowych silników odrzutowych*, Biblioteka Naukowa Instytutu Lotnictwa, Warszawa 1997.
- [7] Orkisz, M., (red): *Podstawy doboru turbinowych silników odrzutowych do płatowca*, Biblioteka Naukowa Instytutu Lotnictwa, Warszawa 2002.
- [8] Wygonik, P., *Kryteria doboru parametrów silnika turbinowego do samolotu wielozadaniowego*, Silniki Spalinowe, 4/2006.

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2005-2008 jako projekt badawczy.

